

„SHOPPING” A SZÁZADELŐN

1914-ben a háború kitörése megváltoztatta az emberek életét. A divat azonban töretlenül haladt tovább hódító útján, és a háború „vívmányait”, mint például a nadrágot vagy az overallt, a nők kényszerű munkába állása révén kibaszta. A háborús években sincs tehát hiány a divat kis családfántaságaiból, „soppingoljunk” hát mi is ezekből.

Áruházak világa

A szótárak *'to shop'* – bevásárolni szavát bizony jócskán át kellett értelmeznie az angol társadalomnak az áruházak megépülésével. Nem ám egyetlen céllal igyekeztek ide az asszonyok, hanem számos más, kedvükre való dolog is csalogatta őket. Persze előadták ők a hatyú halálát, hogy „egész nap a boltokat kell járnom”, közben pedig égtek a vágytól, hogy ezzel tölthessék idejüket. Gazdagok és középosztálybeliek mind ugyanúgy élvezhetik ezt a szórakozást. A kevés pénzűek csak apróságokért térnek ugyan be a boltokba, mégis beleélhetik magukat, övék lehet így az az áhított másik világ. Taxik és magánfogatok, inasok tömege várakozik a bejáratnál, hogy átvehesse a vásárlás során felhalmozott kincseket. Ma az átlagember csak a kirakatokat nézegetheti,

de száz évvel ezelőtt egy középosztálybeli nő igazi luxust élhetett át egy ilyen bevásárlós „*for a day's shopping*” napon. Libériás inasok fogadják a tüköruveg bejárat előtt, majd a lifthez kísérik, és a választott osztályra viszi a hölgyet a szalonkabátos *shop-walker*. A legújabb modellek megtekintése után az olvasószobába megy, és a kényelmes bársony karosszékek egyikébe telepszik hímzésével. Délig a változatos folyóirat-kínálatban lapozgat, és az őt körülvevő berendezésről ábrándozik, bárcsak ilyen lehetne otthonában is... Az öltözőszobában rendbe szedi magát, itt is szobalány lesi kívánságait, majd jöhet az ebéd a virágillattól és ínycsiklandó ételektől telt ebédlőteremben, ahol ugyanolyan áron ehet, mint egy eldugott kisvendéglőben. Kávéra vagy pihenésre a tetőtéri pálmakertbe megy, de ha elmaradt barátnőit hiányolja, az írószobában mives paliszander vagy rózsafa asztal mellett ecsetelheti az áruház dombornyomásos levélpapírján, hogy mennyivel jobb így bevásárolni, mint ódivatú módon a kis boltokat járni és időt, energiát fecsérelni. Ha véletlenül pihenésre és csendre vágya, a *silence room*-ban ezt is megteheti, szólnia ott viszont nem szabad, csak a falakon lévő idézeteket olvasgathatja. Az áruházak legtöbbszörében van betegszoba orvossal és ápolónővel, játékszoba nevelővel, teaház, és elmaradhatatlan a zene vagy kiállítás. Mindez ingyen, hiszen csak akkor fizet, ha vásárol is. (1. ábra: párizsi toilette az auteuil-i lóversenyen)

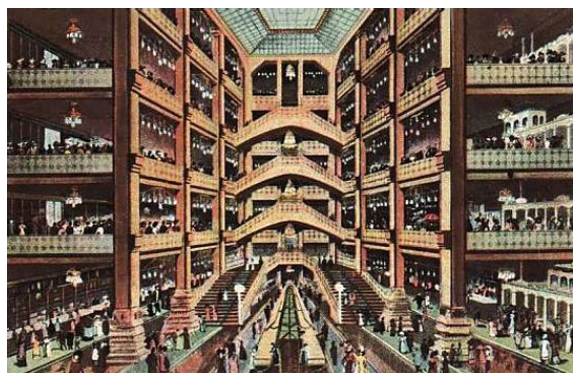
Így szórakozott Londonban vagy Párizsban egy középosztálybeli hölgy, de hol vásároltak a budapesti nők?

Párizsi Nagy Áruház néven először a mai Rákóczi úton nyílt áruház 1892-ben. Goldberger Sámuel a "nagy forgalom - kicsi haszon" elvén mindent árult mennyezetig érő polcokkal és árukkal telezsúfolt „bazár”-jában, ahol a tragédia nem is váratott sokáig magára: 1903. augusztus 24-én tűzvész pusztított benne. Goldberger próbálkozott még boltokkal a környéken, de az igazi áttörést a ma is híres Divatcsarnok hozta meg. Az újabb Párizsi Nagy Áruház az Andrassy úti Terézvárosi Kaszinó épületébe költözött. Eredetileg Petschacher

Gusztáv tervei szerint épült 1882-ben, majd 1909-ben Goldberger Sámuel megbízására Szikla Zsigmond alakította át, hogy 1911-ben francia mintára a kor legmodernebb áruháza nyílhaszon meg benne. (2. ábra: A Párizsi Nagy Áruház homlokzata Budapesten)

Ez volt az ország első modern áruháza. Az átriumos elrendezésű, egylégterű épület különlegessége az öt emelet magas, fedett üvegudvar, és az üvegfalú, tükrös felvonók voltak. A tetőn egy kilátósétány is épült. (3-4. ábra: A Párizsi Nagy Áruház belső tere és a kilátósétány a tetőn)

Nem sokkal később kezdődött a másik pesti ikonikus áruház története is. 1915-ben az Apolló mozi a Blaha Lujza térről az Erzsébet körüti Royal szállóba költözött, mert helyére elkezdett épülni a Corvin Áruház, amely 1926. március 1-jén nyílt meg a vásárlók számára. Az áruházat egy hamburgi cég alapította, Reiss Zoltán tervei alapján építették klasszicizáló stílusú, díszes palotahomlokzattal. A látszólag egyemeletes homlokzat valójában négy emeletet takart, ablakai négy emelet

magasságig voltak összefogva, alig észrevehető fabetétekkel elválasztva. A bejárat mögött kétszintes, üvegtető csarnokrész fogadta a vásárlókat. (5. ábra: A Corvin Áruház homlokzata) 1930-ban a Pesti Hírlap Képes Naptára így írt róla: „Egész kis város ez az egyetlen épület, s ma már Európa legelső divatotthonává fejlesztette igazgatósága. Külsőjét nemcsak a főváros vásárlóközönségének ezrei lépik át, de óriási termeiben randevút ad egymásnak a vidék jó pénzért jót vásárolni szerető népe éppen úgy, mint azok a külföldiek, akik tudják, hogy Budapest divatkereskedelme nem marad ízlés, minőség és lelkiismeret tekintetében sem Párizs, sem London mögött... Mert ahogyan Európa divatját Párizs, a fővárosát a Corvin diktálja és igen szerencsés, mesteri kézzel.”

Az elmaradhatatlan *sale* már ekkor divatba jött, tél vagy nyár végén, mint az árvíz sodorta magával a vásárolni vágyókat, és hagyott maga után összevisszaságot a bevásárlókosarakban, hiszen olyan olcsó volt... Hiába tanácsolták mindenkinek a tervszerű vásárlást már abban az időben is, amivel valóban spórolni lehetett volna, a vásárlási lázat már akkor is lehetetlen volt megfékezni.

Ekkor az áruháznak valóban volt még népművelő hatása a szegényebb rétegekre is, hiszen itt elérhetővé vált számukra a magasabb osztályok kultúrája. Az asszonyok a nézelődés során jól elraktározták magukban a látottakat, hazaérve pedig ez alapján csinosították ki otthonukat. A vásárlókön kívül az eladók is tanultak, ősztől hetenként tanfolyamokon vettek részt, ahol a porcelán, bútor, textil és egyéb területen képezték őket szakavatott eladókká. Bizonyos áruházakban tornaórák, táncanfolyamok, mulatságok és kirándulások is színesítették az alkalmazottak életét, sőt saját hetilapot is megjeleníthettek. Amelyik áruház pedig jól bánt alkalmazottaival, annak híre elterjedt, és jobb bevételre számíthatott. Angliában, természetesen, hiszen ők már csak egy ilyen fair-társadalom.

Jelmezbál-módi

Nemcsak a divat összességére nézve, de egyes területein is egyértelmű tendenciák figyelhetők meg ebben az évtizedben. A jelmezbálok izlésvilága határozottan jó értelemben változott, olyannyira, hogy a Vasárnapi Újság is említésre méltónak ítélte ezt. Olyan komoly férfiak, mint a londoni kormány tagjai is jelmezt öltöttek, és példát mutattak mulatozásból. Miben is különböznek ekkoriban a jelmezbálok a korábbiaktól? Eddig mindenki ízlése és képzelőereje szerint öltözött be, cigánylánytól királylányig, görög tudóstól eszkimóig, a „sárga berlini-pamut kanári madarakkal, zsenília majmokkal” együtt minden náció felvonult. Újabban egy koncepció köré szerveződnek a bálok, az egyik londoni bál például a „Képbál” nevet viselte, amelyen az ismerősök csoportjai történelmi jelmezekben vonultak fel, egyiptominak vagy arabnak öltözve, és a színpadon kis időre állóképet alkottak, így gyönyörködött bennük a közönség. Nagy sikere volt az úgynevezett „Ezeregyéjszaka bál”-nak is, amelyen keleti öltözetekben jelent meg mindenki, de a legszebb mégis a „Shakespeare bál” volt. A korabeli udvar, a színművek hősei mind-mind szebbnél szebb kelmékben vonultak fel. Különösen felvillanyozta a bál hangulatát, ha egyes írók regényhőseinek öltöztek be a résztvevők, és a közönségnek kellett a személyeket kitalálni. Természetesen a legjobb jelmez díjazása sem maradhatott el egy ilyen nagyszabású rendezvényen, és egyre inkább díjazták az ötletes, szép kivitelűeket, semmint a drága jelmezeket értékelték. A magyar bálozók figyelmébe ajánlották tehát a Jókai vagy Arany János bál ötletét, ahol igen szép számmal vonulhatnak fel az ötletesebbnél ötletesebb szereplők. (6-9. ábra: Táncosok a farsangi bálon: Kelen Emmi, Cséry Sárka, Báró Ghillány Sárka, Gaudernak Olga)

A kor igénye tehát már nem egyszerűen a szórakozás, hanem a szórakoztatás is, szervezkedéssel, utánajárással színezett jelmezbeszerzés, majd a munka gyümölcsének learatása a bálon. Száz év eltelté mit sem változtatott ezen, a mai rendezvények épp ilyen ötletekkel vannak telis-tele.

"A háború hosszú, de a szoknyák rövidek".

A háborús viszonyok, ínség, anyagihiány drámaian megváltoztatta a ruházkodást, a boldog békeidők pazarló divatja eltűnt a színről. A fronton harcoló férfiak helyett nők tízezrei álltak munkába, váltak családfenntartókká. Ennek ellenére sokan úgy vélekedtek, hogy a nőknek a háborúban is joguk és kötelességük magukkal törődni, kedvesnek, szépnek maradni, hiszen ők a vigasztalói a harctéri borzalmakat átélő hősöknek. A romantikus nőideál képét felváltotta az izmos, fiús nő, aki nem szorul fűző viselésére, szívesen hord rövid frizurát és nadrágot. A katonai viselet elemei ihletik a női divatot, amely váll-lapos zubbonyokat, kabátokat eredményez. A lövészárokból viselt angol khaki színű viharkabát, a „trencskó”, a civil viseletbe is bekerült, mint vízhatlan anyagból készült esőkabát. Szabása ranglán, sok zsebbel, övvel és kétsoros gombolással. Az úrinők igyekeztek az ínség éveiben is pazar, ésszerűtlen ruhakölteményekben mutatkozni, és széles körben hódoltak a muffnak, és a drága háborús, rövid krinolinnak, amely bő, ugyanakkor csak fél lábszárig érő volt. Hozzá betétes, magas fűzős cipőt viseltek. Az urak visszafogottabbakká váltak, a háború első éveiben még gyakrabban lehet látni még fényűzően öltözött urakat, ám 1916 és 1918 között már jóval egyszerűbben ruházkodtak a tehetősek is. A pompának csupán az estélyek alkalmával lehetett helye, ahol szemrehányó tekintetek nélkül tudtak mulatni és legszebb öltözeteikben mutatkozni.

Eközben Budapesten...

A háború kitörése előtti tavaszon, csakúgy, mint mindig, Párizs diktált. Hiába igyekeztek más országok magukhoz ragadni a divat hajójának kormányát, silány másolatai lettek csak a párizsinak. A francia Riviérán már február-márciusban üdülő hölgyek ruhái előszelét jelentik az aktuális divatnak. Legnépszerűbb az aprókockás szövet, főleg akkor, ha sötét alapon fehér a minta színe. Hozzá egyszínű kabát dukál, hogy tavaszias és üde legyen. A kockás a karcsúak, a csíkos pedig a még karcsúbbak divatja, a csillag-mintát viszont kivétel nélkül mindenki viselheti. A fehér-kék csíkos nyári viseletek már ekkor elindultak az azóta is töretlen, hódító útjukra. Az elegáns tavaszi viselet az élénk színekben pompázó tafota, vagy „libella-tafota”, amely puha és lenge anyagával

elbűvöli a hölgyeket. A halványbarna, halványzöld, halványsárga és rózsaszín,- minden árnyalatban hódít, nemkülönben a színjátzó selyem. A kreponok és krep szövetek méltó ellenfelei a tafotának. Átszakadtak a gáta, és a kacér, leheletkönnyű, szokatlanul merész ruhák, amelyeket a fiatal lányok viselnek, a mamájuk korában igencsak szenzáció számba mentek volna. Ekkorra azonban a ruházkodás terén is megengedetté vált a szabadság a nők számára. Sokat ócsárolták a francia merészséget a ruhák terén, mégis széltében-hosszában azt viselték a kontinensen, és az angol divatnak is ez adta az alapokat. A szűk szoknyát jó ízlésű nő csak „lebbeny”-nyel viselte, amely ápolt és eltakart, földig érő, ráncolt vagy leszabott volt, de fel is hasított, mert lépni azért muszáj volt benne. A rohamosan terjedő „cap” vagy gallér inkább csak dísz, mert funkciója nem sok van, de bájosságát senki nem vitathatja. Az öltözék hatása többnyire a kiegészítőkön, bodrokon, öveken, csokrokon múlik, ami sok gyakorlatot kíván az öltözködésben. A míves csatok az öveken is reneszánszukat élik. Parányi, túlltetős kalapok teszik elviselhetővé a nyári meleget, és láthatóvá a szép frizurát. A malomkerék kalapnak végképp befellegzett, vele együtt a bodorított fürtöknek is, mivel pici kalap alá a fülre simuló haj illik. Előnye, hogy fiatalítja és vékonyítja az arcot. Lábukra magas szárú, fűzős, szalagos „tango” cipőt húznak a divat szerelmesei, a visszafogottabb hölgyek megelégszenek a selyemharisnyával kombinált bársonycipővel is. Fehér cipőt hordanak a legtöbben, illetve ruhájuk szövetéből csináltatják lábbelijüket. A harsnyák meg sem látszanak a kecses lábakon, olyan vékonyak, áttörtek, likacsosak, vagy éppen kockázott, csíkozott mintájúak. (10-13. ábra: nyári és tavaszi viseletek)

Felhasznált irodalom:

- F. DÓZSA KATALIN: *Letűnt idők, eltűnt divatok*. 1867-1945. Bp. Gondolat Kiadó 1989.
- *Divatlevél*. In: Vasárnapi Újság. Sárosi Bella, 1914. 61. évf. 7., 8., 9., 18., 29. szám. hetilap 1854-1922.
- Párizsi Nagyáruház: <http://egykor.hu/budapest-vi--kerulet/parisi-nagy-aruhaz/1446> (Utolsó letöltés: 2014. április 22.)
- Corvin Áruház: <http://egykor.hu/budapest-viii--kerulet/corvin-aruhaz/169> (Utolsó letöltés: 2014. április 22.)

Képek forrása:

- *Divatlevél*. In: Vasárnapi Újság. Sárosi Bella, 1914. 61. évf. 7., 8., 9., 18., 29. szám. hetilap 1854-1922.
- <http://egykor.hu/budapest-vi--kerulet/parisi-nagy-aruhaz/1446> (Utolsó letöltés: 2014. április 22.)
- <http://egykor.hu/budapest-viii--kerulet/corvin-aruhaz/169> (Utolsó letöltés: 2014. április 22.)